

Toen en nu

Sociaal milieu en schoolkeuze

Zestig jaar geleden werden de hogere vormen van middelbaar onderwijs bevolkt door kinderen uit de hogere sociale milieus. Tegenwoordig is dat, zij het in mindere mate, nog steeds zo.

Gymnasia, lycea en middelbare meisjesscholen werden in de jaren veertig vooral bezocht door kinderen uit de hogere en middelbare milieus. Hooguit een op de vijf leerlingen die deze schooltypen bezochten, was afkomstig uit een lager sociaal milieu.

Destijds waren de vijfjarige hogere burgerschool (hbs) en de handelsdagschool de schooltypen met het kleinste aandeel leerlingen uit het hogere milieu. De driejarige hbs, een schooltype dat na verloop van tijd werd verdrongen door de vierjarige mulo (het meer uitgebreid lager onderwijs), trok vooral kinderen uit de lagere milieus. Meer dan de helft van de hbs-3-leerlingen kwam uit de kringen van lager administratief personeel, industriearbeiders en landarbeiders. Nog niet een op de tien kwam uit een hoger milieu.

Relatief gering was het aandeel gymnasiasten onder de industrie- en landarbeiders, de zelfstandige ambachten, ambtenaren bij de lagere overheid en het lagere administratief en technisch personeel. Bovengemiddeld was daarentegen de gymnasiumvoorkeur in kringen van de rechterlijke macht, burgemeesters en wethouders, leden van hoge colleges van staat, hogere ambtenaren, officieren, notarissen en artsen. Met een aandeel gymnasiumleerlingen van meer dan 40 procent was in het bijzonder de gymnasiumvoorkeur onder de intellectuele beroepen, zoals (hoog)leraren, juristen en predikanten, zeer groot.

In de loop van de twintigste eeuw is het middelbaar onderwijs voor de lagere sociale milieus steeds toegankelijker geworden. De democratisering van het onderwijs, met andere woorden, zette door. De afgelopen eeuw bracht een aanzienlijke kansverbetering, vooral voor jongens uit het arbeidersmilieu. Was hun aandeel in het vhmo (zie *kader*) in 1880 nog maar 1 procent, in 1965 was het al opgelopen tot 19 procent. Dat was toen even hoog als het aandeel jongens uit kringen van de hogere employees. Toch had in 1965 een jongen uit deze laatste groep nog steeds een bijna zeven keer grotere kans om aan het vhmo deel te nemen dan een arbeiderszoon.

De invoering van de Mammoetwet in 1968 had tot doel de onbenutte talenten van kinderen uit de lagere milieus beter te ontwikkelen. Uitstel van studiekeuze door introductie van een brugklas moest het milieueffect verminderen. De invloed van het sociaal milieu is sinds de Mammoetwet inderdaad afgenomen, al heeft ook rond de millenniumwisseling het sociaal milieu waarin het kind opgroeit nog steeds een aanzienlijke invloed op de schoolkeuze. Zo ging eind jaren negentig 42 procent van de kinderen met hoogopgeleide ouders en 11 procent van de kinderen met laagopgeleide ouders naar het vwo.

CBS, 1945, Het sociaal milieu der leerlingen van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs. Mededeeling 227 van de Afdeling Culturele Statistiek. CBS, 's Gravenhage.

Mandemakers, K., 1996, HBS en gymnasium. Ontwikkeling, structuur, sociale achtergrond en schoolprestaties, Nederland, ca. 1800–1968. Aksant, Amsterdam.

CBS, 2005, Nog steeds sterke invloed opleiding ouders op schoolkeuze kinderen, blz. 209–214. In: Jaarboek Onderwijs in Cijfers 2005. Kluwer, Den Haag

Beroepsgroepen naar milieu

Het CBS heeft van iedere leerling die in de cursusjaren 1939/1940–1943/1944 voor het eerst een school bezocht voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs (vhmo, bestaande uit gymnasium, lyceum, hbs, mms en handelsdagschool) het beroep van de vader genoteerd. De gegevens zijn in 1945 gepubliceerd.

Het CBS heeft de vele beroepen die de vaders opgaven tot 26 beroepsgroepen teruggebracht. Deze beroepsgroepen zijn als volgt naar sociaal milieu ingedeeld:

Hoog milieu: hoge colleges van staat, leden rechterlijke macht, burgemeester en wethouders, officieren en hoger politiepersoneel, hoogleraren en lectoren, onderwijzend personeel vhmo, kweekschool, mts en andere nijverheidsdagscholen, leiders van sociale instellingen (vakbonden, politieke partijen), notarissen, accountants, predikanten, artsen, tandartsen, dierenartsen, apothekers, ingenieurs, architecten, kunstenaars, hoger administratief en technisch personeel.

Middelbaar milieu: middelbaar personeel in overheidsdienst, onderwijzend personeel (hoofden en onderwijzers), zelfstandige ambachten, zelfstandige landbouwers en kwekers, kooplieden (groot- en kleinhandel), winkeliers, middelbaar administratief en technisch personeel).

Laag milieu: lager administratief en technisch personeel, industrie- en landarbeiders.

1. Vhmo-leerlingen naar schooltype en sociaal milieu, 1939/1940–1943/1944

